

„Širdies keliu“ per Utenos kraštą

 Širdies keliu

VšĮ Utenos turizmo informacijos centro direktorė Rasa Jasinevičienė džiaugiasi, kad „Širdies keliu“ – tai ne tik maršrutas, bet ir šiais metais pirmą kartą suorganizuotas renginys, kuris turėtų tapti tradiciniu. Minint B. Louno gimtadienį, birželio 7 dieną miestelėnai ir svečiai buvo pakviesti į B. Louno gimtadienio iškylą. Jame Utenos istorinio paveldo tyrinėtoja Roma Jančauskienė papasakojo apie Bernardo Louno ir jo šeimos gyvenimą Utenoje bei jo veiklą JAV. Istorikė Anželika

8-ajame Lietuvos turizmo forume „Pirmąstykite turizmą“ „Darniausios 2022-ųjų metų turizmo vietovės“ apdovanojimą pelnė Utenos rajono savivaldybės turizmo informacijos centras, sukūręs unikalų maršrutą „Širdies keliu“. Jį uteniškai paskyrė garsaus gydytojo Bernardo Louno (1921–2021), kuris gimė ir iki 14 metų gyveno Utenoje, atminimui.

Vestuvių kalnelis

Laužikienė pristatė žydų kulinarinį paveldą, šventės dalyviai paragavo tradicinių žydų patiekalų. Buvo galima pasigrožėti įspūdingais tapytojo Rimvydo Kviklio darbais, kuriuose pa-vaizduoti Utenoje gyvenę žydų tautybės žmonės. VŠĮ Utenos turizmo informacijos centro iniciatyva šiemet Utenos miesto sode atsirado du objektai, skirti Bernardo Louno – Nobelio taikos premijos laureato, garsaus kardiologo, defibriliatoriaus išradėjo – atminimui pagerbti. Atminimo suoliukas visuomenei buvo pristatytas

birželio 7 d. minint Bernardo Louno 101-ąsias gimimo metines, vasaros pabaigoje šalia suoliuko pastatytas garso įrenginys. Stabtelėjus Utenos miesto sode atsiradusioje Bernardo Louno atminimo stotelėje galima pasiklausyti šios iškilios asmenybės ir jo mamos Belos prisiminimų, daugiau sužinoti apie jų šeimos gyvenimą Utenoje, pasitraukimą į JAV, Bernardo Louno pasiekimus. Stotelė išskirtinė tuo, kad garso įrenginio veikimui reikalinga elektros energija pagaminama sukanč garso dėžutės rankeną.

„Užsukę į Utenos miesto sodą, prisėskite ant Bernardo Louno atminimui skirto suoliuko, perskaitykite lentelėje parašytus žodžius ir pasiklausykite istorijų“, – kviečia Rasa Jasinevičienė.

Susipažinę su „Širdies kelio“ maršruto pagrindiniu herojumi, pasaulinio garso asmenybe, Utenos miesto garbės piliečiu Bernardu Lounu, kviečiame širdies formos maršrutu keliauti toliau ir prisiliesti prie kitų iš šio krašto kilusių garsių asmenybių ir paveldo objektų.

Nuo jamžinto kiekvienam brangaus kalnelio

Už miesto vartų akys susminga į jo puošmeną – Klovinių tvenkinį, vilnijantį rytiniame Utenos priemiestyje, abipus magistralinio kelio Kaunas–Zarasai–Daugpilis. Dar sovietmečiu dėl vandens poreikio gamy-

Bernardas Lounas (pirmas iš dešinės) su šeima Utenoje 1933 m. Asmeninio Bernardo Louno šeimos archyvo nuotr.

kloms užtvenkus Rašės (Raudesos) upę radosi užtvanka, kurią savo laisvalaikiui pasirinko miestiečiai. Išlyginus šlaitus, įrengus patogius laiptukus, fontaną, dirbtinį kriokliuką ir apšvietimą, užtvanka tapo dar vienu uteniškių ir miesto svečių traukos objektu, leidžiančiu lankytojams pasinerti tarsi į spalvų pasaką. Šalia tvenkinio esantis Vestuvių kalnelis yra pamėgta vestuvinių, vieno svarbiausių

B. Louno atminimo stotelė

METŲ GERIAUSIEJI

žmogaus gyvenimo įvykio, dalyvių vieta. Kad ji būtų visada gyva, dar prieš 35 metus iš visos Lietuvos sukviešti tautodailininkai savo kūrinuose įamžino senąsias lietuvių vestuvių apeigas. Jų dalyvius, tapusius ažuoliniais stogastulpiais ir skulptūromis, prieš gerą dešimtmetį atnaujino garsus Utenos krašto kryždirbys a. a. Pranas Kaziūnas.

Vyžuonėlių dvaras – meno garsenybės gimtinė

Nuo XIX a. pabaigos garsios Europos dailininkės Marianos Veriovkinos biografijoje įrašytas Vyžuonėlių dvaras. 1879 m. jos tėvas karininkas Vladimiras Veriovinas įsigijo Vyžuonėlių, Medinių, Maželiškių palivarkus su Skaistašilio mišku ir Lukno ežeru, pavadindamas dvarą „Blagodatj“ („Palaima“) vardu. Vladimiras Veriovinas Vyžuonėliuose pasistatydino gyvenamąjį namą, atelė (vadintą mažuoju namu), tvartą, karietinę, kluonų, kumetyną, ledainę. Visi statiniai buvo mediniai.

Namas atspindėjo rusų nacionalinį stilių, būdingą XIX a. pabaigos vasaros rezidencijoms, kurios buvo puošiamos liaudiškų ornamentų drožiniais. Yra išlikę dvaro namas ir atelė (pastatas tapybai). Anuomet namus juosė parkas, didelis sodas, o dvaras garsėjo turtinga biblioteka ir meno kūrinių, ypač paveikslais. V. Veriovkino žmona buvo garsaus dailininko Carlo Timoleono Neffo mokinė. Dvare puikavosi jos tapyti paveikslai „Kristus ir Magdalietė“, „Kristus bažnyčioje“, akvarelė „Verpėja“.

V. Veriovkino ir jo žmonos atminimą prie senojo kelio žymi granito paminklas su iškalto kryžiumi. Tėvams mirus, dvaras atiteko jų sūnui Piotriui Veriovinui ir jam priklausė iki 1940 m. Nepriklausomos Lietuvos laikais jis tarnavo Užsienio reikalų ministerijoje. Piotras Veriovinas iš pradžių vadovavo Kauno, vėliau – Vilniaus gubernijoms ir pasižymėjo liberalumu bei prielankumu lietuviams.

Labiausiai Vyžuonėlių dvarą išgarsino Piotro sesuo Mariana Veriovinaitė, kuri čia užaugo ir pradėjo tapyti. Vėliau ji tapo garsia dailininke, Europoje kartais vadinama rusiškuoju Rembrantu. Vyžuonėliai yra viena iš nedaugelio šios dailininkės gyvenimą Lietuvoje menančių vietovių. Iki šių dienų išlikusios M. Veriovinaitės meninės dirbtuvės – atelė – reta kūrybos vieta, pasiekusi mus iš XIX a. Joje XIX a. pabaigoje lankėsi Marianos mokytojas ir draugas Ilja Repinas.

Nuo 1896 m. iki Pirmojo pasaulinio karo M. Veriovinaitė gyveno Miunchene, įsitraukė į Vokiečių modernaus meno judėjimą, su dailininkais Aleksejumi Javlinskiu, Vasilijumi Kandinskiu, Pauliumi Klee ir kitais įkūrė garsiąją „Mėlynojo raitelio“ grupę. Lietuvoje mažai žinoma M. Veriovinaitė Vakarų Europoje išgarsėjo kaip viena iš pirmųjų ekspresionizmo dailininkių, jos kūryba pristatoma Vokietijos mokyklose, menininkė yra tikras Miuncheno pasididžiavimas. Jai įkurtas muziejus, leidžiami dailininkės kūrybai ir gyvenimui skirti albumai bei knygos. Labai mylėjusi Lietuvą, dailininkė yra sukūrusi įtaigių ekspresionistinių paveikslų gimtinės tematika.

Dvare būta nemažai M. Veriovinaitės darbų. Dalis jų 1938 m. buvo išsiųsta į pomirti-

Pašto stotis.
Kristinos Stalnionytės nuotr.

nę dailininkės darbų parodą Šveicarijoje. Šioje šalyje ji praleido paskutinius savo gyvenimo metus (apie tai kalba ir „Nacionalinės ekspedicijos“ dalyviai savo nufilmuotoje medžiagoje). 1941 m. dvare buvo rasti 7 menininkės paveikslai. Traukdamiesi į Vakarus, Veriovkina galėjo pasiimti tik dalį šių meno kūrinių. Dalis dingo per karą, kiti sovietmečiu, nes tuo metu Vyžuonėlių dvaro rūmuose buvo įsikūrusi kolkos kontora, o atelėje pastate – mokykla.

Vyžuonėlių dvare periodiškai organizuojami meno simpoziumai, dailininkų plenerai, kūrybinių dirbtuvių užsiėmimai. Marianos Veriovkinos draugija svajoja čia įkurti meno centrą. Tai padėtų pritraukti daugiau meno mylėtojų iš kitų šalių.

Pašto stoties kompleksas – istorinio paveldo įdomybė

Šis kompleksas – seniausi Utenoje išlikę mūro pastatai, valstybės saugomi kaip kultūros vertybė. Istorinio paveldo statinių kompleksas pašto reikmėms tarnavo iki 1992 m. Dabar šiuose mūrinukuose moksleiviai semiasi dailės paslapčių.

Miestą aprodantys gidai visada pabrėžia, kad XIX a. buvęs nedidelis Utenos miestelis atsidūrė pačiame trakto Sankt Peterburgas–

Varšuva tiesimo viduryje, kas ir nulėmė tolesnę jo plėtrą. Čia tiesiog privalėjo rasti arklių stotis su arklidėmis bei nakvynės namais. Ji buvo pastatyta per metus (1835–1836 m.) pagal architekto Vaclovo Ričelio projektą. Tuo metu tai buvo pati didžiausia įstaiga Utenoje. Galima tik įsivaizduoti, kiek garsenybių ji matė. Pro šią stotį važiuo Rusijos carai, rašytojas Honoré de Balzakas, dailininkas Ilja Repinas, daktaras Jonas Basanavičius, kunigas Antanas Baranuskas. Greta buvo nutiesta ir ilgiausia pasaulyje optinio telegrafo linija, laidinis telegrafas.

Istorikui Adolfui Šapokai atminti

2021 m. Utenos Adolfo Šapokos gimnazija paminėjo savo 25-ąją gyvavimo sukaktį. Ta proga šios mokymo įstaigos sienas papuošė dailininko Tado Vincaičio-Plūgo piešinys istorine tematika. Menininkas pavaizdavo spausdinimo mašinėlę, su kuria garsusis Lietuvos praeities žinovas (matyti jo rankos) rašė mūsų šalies istoriją. Ją simbolizuoja tautinė juosta, kurioje išausti Lietuvos ir Utenos rajono kontūrai.

Adolfo Šapokos vardas gimnazijai suteiktas neatsitiktinai. Įžymus istorikas ir pedagogas yra šio krašto sūnus, 1906 m. išvydęs pasaulį.

Utenio aikštė

lį Utenos valsčiaus Grybelių kaime, 1929 m. baigė universitetą, vėliau tęsė studijas Prahos Karolio IV universitete, tobulinosi Stokholme, dirbo Baltų institute. 1932–1940 m. dėstė istoriją Kauno Vytauto Didžiojo universitete, aktyviai dalyvavo Lietuvos istorijos draugijos veikloje. Šiuo laiku dienos šviesą išvydo ir jo parengta „Lietuvos istorija“.

Rašydamas šį svarbų veikalą, jis dar rado laiko aktyviai reikštis spaudoje ir rinkti medžiagą savo disertacijai „Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino unijos“, ją sėkmingai apgynė ir įgijo istorijos mokslų daktaro laipsnį. Baigiantis karui A. Šapoka pasitraukė į Vokietiją, vėliau emigravo į Kanadą, kur iki pat savo mirties 1961 m. aktyviai dirbo ir dalyvavo Kanados lietuvių bendruomenės veikloje.

Jo vardo gimnazijoje yra Adolfo Šapokos atminimui skirtas kambarys. Gimtosios sodybos vietą ženklina kraštiečio a. a. Prano Kaižino išdrožtas ažuolinis stogastulpis.

Utenio aikštė – spindi ir mena

Uteniškiai ir miesto svečiai visais laikais svarbius miesto renginius ir įvykius pažymi

centrinėje – Utenio – aikštėje. Apie praeities įvykius joje primena atminties paminklai. Čia įamžintas Vytauto apygardos partizanų atminimas, 1990 m. kovo 11-oji. Atminimo lentos ženklina pastatą, kuriame 1918 m. veikė pirmoji Utenos savivaldybė, dirbo šios savivaldybės steigėjas, Nepriklausomybės akto signataras Steponas Kairys (1879–1964), taip pat primena 1919 m. įvykusį Utenos savivaldybės atkūrimą. Dabar šiame pastate veikia Utenos kraštotyros muziejus.

Jeigu ši aikštė prabilėtų, ji primintų apie miestą smarkiai nuniokojusius 1879 m. ir 1990 m. gaisrus. Sužinotume, kokie garsūs būdavo ketvirtadieniniai aikštės turgūs, kokie pastatai ją supo tarpukariu. Kaip ir daugelyje kitų Lietuvos miestų, nemaža dalis jų tuomet priklausė seniesiems miesto gyventojams žydams. Deja, tie pastatai, kaip ir daugelis kitų, buvo sunaikinti Antrojo pasaulinio karo metu. Tad dabartinė seniausią miesto dalį žyminti aikštė yra pasikeitusi iš pagrindų. Joje karštą vasaros dieną praeivius gaivina ir akis džiugina šokantis fontanas, spalvingi gėlynai, mažosios architektūros elementai.

Skaudi praeitis nepamiršta

Utenos ir jos apylinkių miestelių žydus kaip ir kitus šios tautybės Lietuvos gyventojus ištiko toks pat skaudus likimas. Jie buvo suvaryti į getą Utenoje, o paskui – į atvirą stovyklą Šilinės miške. Žudynių vietą Skaistašilio miške ženklina V. Šimonėlio skulptūra „Skaumas“. Čia iškilęs obeliskas žymi 8000 nužudytų žydų atminimą.

Ir džiaugsmingos, ir skausmingos vietos yra gyvos mumyse. Jas lankydami mokomės iš savo praeities, kad galėtume eiti pirmyn šviesesniu, tyresniu, širdimi grįstu keliu.

Utenos turizmo informacijos centro
nuotraukos